

הרב יהושע בן-מאיר

אם מותר להוסיף מיונז לקופסת טונה בלי לטבלה במקוה [הערות]

בגיליון הקודם, כבוד הרה"ג יעקב אהרן סקוצילס שליט"א (בתשובה לשאלת הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א) הרחיב בשאלה אם מותר לאכול אוכל ישירות מתוך הקופסא שהיא נמכרת בה. ואת"ל שמותר אם מותר גם להוסיף תבלין, כגון מיונז, לטונה ולאכול מהקופסה בלי טבילה. והביא פסקים לכאן ולכאן מפוסקי הדורות האחרונים, ובסופו הכריע להקל. אני מסכים לחלוטין עם הכרעת הרה"ג הנ"ל שליט"א, וברצוני להוסיף מספר שיקולים בשאלה זו^א.

האם איסור ההשתמשות בכלי לפני הטבילה הוא דאורייתא או דרבנן

ראשית, יש לדעת אם מדובר בשאלה שהיא דרבנן או דאורייתא. שהרי כלל בידנו שספיקא דאורייתא לחומרה וספיקא דרבנן לקולא (ביצה ג, ב וש"נ). א"כ, אם יש מחלוקת בין גדולי הדורות האחרונים, בדאורייתא יש להחמיר, ובדרבנן אפשר לסמוך על השיטות להקל.

א. נחלקו הראשונים אי טבילת כלים הוי דאורייתא או דרבנן. אף בדעת הרמב"ם והשו"ע נחלקו הפוסקים אי ס"ל דטבילת כלים דאורייתא או דרבנן. האחרונים אף נחלקו איך ההלכה. מ"מ המנהג הוא להחמיר שטבילת כלי מתכת הוי דאורייתא^ב.

ב. מרן הגראי"ה קוק זיע"א (שו"ת דעת כהן סימן רכו) כתב שאף לדעות שטבילת כלי מתכת דאורייתא, מ"מ טבילת 'כלים חדשים', כלומר כלים שהנוכרי לא השתמש בהם כלל, אינו אלא מדרבנן. ואף שלשון הפסוק ולשונות בהרבה ראשונים נראים כדבריו, מפורשת דעת הרשב"א (תוה"ב בית ד שער ד) והריטב"א (ע"ז עה, ב) שאף טבילת כלים חדשים הוא דאורייתא^ג.

ג. אף לדעות שטבילת כלים דאורייתא, חידוש בשועות יעקב (יור"ד קכ אות א) שאיסור ההשתמשות בכלים לפני טבילתם אינו אלא דרבנן. וכן כתב בפשיטות בכיפור הלכה (שכג, ז ד"ה

(א). ראה מאמרי בנושא "טבילת כלים חדשים שיוצרו ע"י נוכרים", הודפס גם בספרי 'מפקדיך אתבונן' עמ' 263-285. מחמת חובת הקיצור אפנה למאמרי זה בספרי הנ"ל.

(ב). ראה במאמרי הנ"ל, פרק א' - מבוא, ושם בהערות 8-5 (עמ' 264).

(ג). ראה במאמרי הנ"ל, שם בעמ' 263-267 ובהערות שם. וראה שם בהערה 13 שכן נראה גם דעת האו"ה והסמ"ג.

(ד). הערת עורך - לפום רהיטא מה שהובא כאן בשם מרא דארעא דישראל זצ"ל אינו מובן, האם לדבריו טבילת כלים היא מליאת דהגעלה, דעל כן מעכב שימוש בכלים, ואם כן כיצד מהני לכך צוננים (האם הוא כחומרת הרמ"א שבלעו הכלים מחמת רתיחת מי ההגעלה שנפלט לתוכם האיסור), שו"ר לשונו של מרן זצ"ל שאינה לידי המחבר שליט"א, וכנראה מדבריו, גזר כן כהילכתא ללא טעמא, משום דדוקא דומיא דקרא נא, ולענ"ד, קשה לגזור כן מהקרא גופא בבחינת הל"מ בלא טעמא כלל, והקרב תשכון חציריך.

מותר להטביל^ז, וכ"פ רבים מפוסקי זמננו. אמנם, באו"ז (ח"ד, פסקי ע"ז, סי' רצג) מוכח שס"ל שאיסור ההשתמשות הוא 'גזירת הכתוב'. וכ"נ דעת הפמ"ג (או"ח מש"ז סי' תפו)^ה.
העולה מהדברים עד כאן הוא שיש ג' ספיקות אם האיסור להשתמש בכלי הוא דאורייתא או דרבנן, וכידוע כשיש ספק ספיקא אי הוא דאורייתא, הוא כספיקא דרבנן^ו ולקולא. ובעיקר פה שיש ג' ספיקות.

ד. הראב"ה (פסחים סי' תסד, הובא בהג"מ מאכלות אסורות פי"ז) חידש שכאשר יש ספק (אפילו ספק אחד דאורייתא) אם כלי חייב בטבילה או לא, מותר להשתמש בכלי ללא טבילה, כיוון שחובת הטבילה אינה נובעת מאיסור ההשתמשות לפני טבילה, אלא איסור ההשתמשות נובע מחובת הטבילה. כל כן אינו ספק איסור, אלא ספק מצוה. ומצוה זו אינה חובה, כיוון שיכול להשתמש בכלי אחר, ולכן אין ספקו לחומרא. וראה בשו"ת אבנ"ז (או"ח תיח אות יא) דחידש שהוי כמו מצוות ציצית למרדכי (בהלכות קטנות סי' תקמא, והביאו הב"י והרמ"א במפת השולחן או"ח ס"ס יג). אמנם, מרן הגרא"ה קוק זיע"א (דעת כהן סי' רכו) כתב שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים, והרשב"ם ס"ל שיש איסור השתמשות וממילא ספקו לחומרא, אולם נראה שאין זה אלא מדרבנן^ז.

ה. הצפנת פענח (מאכלות אסורות יז, ג) חידש ש"אם [=הנוכרי] עשאן לסחורה, י"ל דאין עליהם שם כלי סעודה כלל". וכדבריו נראה מלשון כמה ראשונים^ח. לפי חידוש זה, בימינו כל כלי אוכל חדשים שאנו קונים פטורים מטבילה. שהרי כולם נעשו בבתי חרושת לצורך מכירתם, ולכן אצל הנוכרי לא היו 'כלי סעודה' אלא 'כלי מסחר'.

אמנם, האבנ"ז (יור"ד סי' קו אות ב) חלק וס"ל "והא דכלי סעודה כתיב בפרשה היינו שישתמש בה ישראל בצורכי סעודה", ולא בעינן שיהיו כלי סעודה בידי הנוכרי. והוכיח הדברים מכך שנהגו בימינו [וגם בימיו] לטבול כלים שיוצרו בבתי חרושת למסחר. איברא, שדבריו נסתרים מלשונות הראשונים שהזכרתי, וכן מהא שגבי טבילת כלים מפורש בגמ' (ע"ז שם) דבעינן "כמעשה שהיה". וכמעשה שהיה מפורש בתורה היו אלו כלי סעודה בידי הנוכרי^ט.

ונ"ל לפרש את האבנ"ז לפי חידושו של מרן הגרא"ה קוק זיע"א הנ"ל (בסעיף ב), שטבילת כלים חדשים הוא דרבנן. ולפי"ז אפשר שבתקנתן לטבול כלים חדשים, בעצם תיקנו חכמים שכל כלי שהיה אצל הנוכרי ונמכר לישראל ככלי סעודה חייב בטבילה, אפילו לא היה אצל הנוכרי כלי סעודה. כמו כלים חדשים, שהנוכרי לא השתמש בהם לסעודה. וא"כ אף שמהתורה כלים שלא היו כלי סעודה אצל הנוכרי אלא כלי מסחר פטורים מטבילה, וכך גם כלים חדשים. מ"מ מדרבנן כל כלי של נוכרי, אפי' חדש ולא השתמש בו, ואפי' לא היה אצלו כלל כלי סעודה אלא

ה). במאמרי הנ"ל פרק ב פרק ב - איסור שימוש בכלי לפני טבילתם, עמ' 268-269, וראה בהערות שם.

ו). ראה כתובות ט, א ובראשונים ואחרונים בסוגיה ובהלכה שהאריכו בזה. ראה שב שמעתא א-כג בשם המהריב"ל שכתב שאין דין זה בספיקא דדינא. אמנם, ראה רעק"א ברכות ב. ד"ה שם וממאי (בסופו).

ז). במאמרי הנ"ל עמ' 269-271 ובהערות שם.

ח). רש"י בפירושו לתורה ובסוגיה בע"ז, וכן מלשון הרשב"א (בתוה"ב שם) והדברים ממש מפורשים בריטב"א (ע"ז שם). ראה במאמרי הנ"ל פרק ד - כלים שאצל הנוכרי לא היו כלי סעודה, ובהערות שם.

ט). ראה אג"מ יור"ד ג, סי' כא. ואמנם לא מצאנו לו אח וריע בחידושו, אך ק"ו שבעינן 'כמעשה שהיה' שיהיה כלי סעודה בידי הנוכרי, וזה מפורש בדברי הראשונים.

כלי סחורה, מ"מ מדרבנן חייב בטבילה. אמנם, לדעת הראשונים שהזכרתי למעלה (סעיף ב) שטבילת כלים חדשים היא מהתורה, מפורש בדבריהם כיוון שהכלי עומד להיות כלי סעודה אצל הנוכרי. אבל כלים שאצל הנוכרי אינם כלי סעודה אלא כלי מסחר, באמת פטורים בכלל מטבילה, שהרי לא מצאנו תקנ"ח שתחייב אותם.⁶⁰

אמנם, בש"ך (יור"ד שם ס"ק כא) ובגר"א (שם ס"ק כו) משמע מדבריהם שלדעות שאומן שתיקן כלי חייב בטבילה, זה דין תורה. א"כ ק"ו כשהנוכרי ייצר את הכלי לסחורה שחייב מהתורה.⁶¹

ו. האג"מ (יור"ד ח"ב סי' מ) כתב שכיוון שהנוכרי המוכר לא מחשיב את הפחית ככלי אלא כאריזה בלבד, אין באריזות דין 'כלי נוכרים', כיוון שהגוי לא החשיבו ככלי.⁶²

העולה מהמקובץ - שלראבי"ה [אף שטבילת כלי מתכת דאורייתא] בכל ספק חיוב בטבילה מותר להשתמש בכלי בלי טבילה. אמנם, כנראה שהרשב"ם פליג עליה. ולצפנת פענח כלים שהיו אצל הנוכרי כלי מסחר, לא מיקרי כלי אוכל ואין חייבים בטבילה. וכ"נ מהרבה ראשונים. ואף שהאבנ"ז ס"ל שלא צריך שהכלי יהיה כלי אוכל אצל הנוכרי, רק אצל הישראל. מסתמא כוונתו שמדרבנן, כשתיקנו חיוב טבילה לכלים חדשים, תקנתם הייתה לחייב בטבילה כל כלי של נוכרי, אפילו לא היה אצלו כלי אוכל. א"כ אין החיוב אלא דרבנן. ולראשונים שחיוב טבילת כלים חדשים הוא מהתורה, באמת כלים שאצל הנוכרי לא היו כלי אוכל אלא כלי סחורה, פטורים מטבילה. אמנם, מהש"ך והגר"א משמע שכלי שהנוכרי ייצר עבור ישראל, למרות שלכאורה זה לא היה בידו כלי אוכל, מ"מ חייב בטבילה דאורייתא. בנוסף לכך לדעת האג"מ מיכלי אריזה כלל לא היו אצל הנוכרי כלים, אלא עטיפה ואריזה בלבד, ולכן הם פטורים מהטבילה.

ז. **מסקנות להלכה - לדבריו של הרה"ג המחבר שליט"א יש להוסיף להקל שיש לפחות ג' ספיקות אם איסור ההשתמשות בכלי לפני טבילתו הוי דאורייתא או דרבנן [אפי' במתכת]. ואף אם נאמר שאיסור ההשתמשות הוא מהתורה, שיטת הראבי"ה שבספק [אפי' ספק אחד!] חייב טבילה, אין איסור ההשתמשות. ואף שהגרא"ה קוק זיע"א הוכיח שזה מחלוקת ראשונים, מ"מ סביר שאף לראשונים שהחמירו אין איסור ההשתמשות מהתורה רק מדרבנן.**

בנוסף לכך לדעת הצפנת פענח, וכן נראה מלשונם של הרבה ראשונים, כלים שאצל הנוכרי לא היו כלי אוכל אלא כלי מסחר בכלל פטורים מטבילה. ואף לאבנ"ז שהוכיח ממנהג העולם שמטבילים ומברכים שחייבים בטבילה, נראה שאינו אלא מדרבנן. אמנם דעת הש"ך והגר"א שחיוב כלים שהנוכרי ייצר עבור ישראל הוא מהתורה, ומסתברא שק"ו כלים שהיו אצל הנוכרי כלי סחורה ולא כלי אוכל.

60. ראה במאמרי הנ"ל שם פרק ד', עמודים 278-279, ובהערות שם. ודוחק לומר שבתקנת חובת טבילה לכלי זכוכית תיקנו חובת טבילה גם לכלים שאינם כלי אוכל אצל הנוכרי, שהרי בפשוטו אין תקנה זו אלא לתת לכלי זכוכית דין כמו כלי מתכת, כמו בתקנתם בטומאה. ולא דמי לתקנת כלים חדשים, שהוא הרחבת חובת הטבילה לא רק לכלים שהיו כלי אוכל אצל הנוכרי ובלעז איסור. ראה במאמרי הערה 37. וק"ל.

61. ראה במאמרי הנ"ל פרק ה' - כלים שיוצרו ע"י נוכרי עבור ישראל, ובעיקר בעמ' 282 ובהערות 43-45.

62. הרה"ג המחבר שליט"א הוכיח אג"מ זה בסוגריים בתוך דבריו, אבל לא ביאר את טעמו.

בנוסף, דעת האג"מ שכלי אריזה כלל לא מיקרי כלים אצל הנוכרי, אלא אריזות. ולכן אף שהישראל עושה מהם כלים, כיוון שאצל הנוכרי לא היו כלים אין בהם חיוב טבילה כלל. מ"מ עצם חיוב הטבילה מוטל בספק גדול, ולרוב הדעות אם יש חיוב טבילה אינו אלא דרבנן. בנוסף יש מחלוקת ראשונים אם במקום ספק [ואפילו ספק אחד מהתורה] יש איסור השתמשות בכלים לפני הטבילה. ע"כ נראה כדעת הרה"ג המחבר שהוי ספק ספיקא דרבנן, וכדאי הם המתירים לסמוך עליהם ולהקל ללא חשש.

